

Drinkwaterwinning in de Natura 2000 beheerplannen

Datum: 12 oktober 2010

Auteurs: Steunpunt Natura 2000

Disclaimer

Dit document is een intern werkdokument van het bevoegd gezag dat verantwoordelijk is voor het opstellen van beheerplannen Natura 2000 en vergunningverlening in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998. Het is een levend document dat regelmatig een update zal kennen. Er kunnen geen enkele rechten aan de inhoud van dit document worden ontleend.

Steunpunt Natura 2000
P/a Anne-Marie de Wee-Barnas
Bezoekadres: Catharijnesingel 64, Utrecht
Postadres: Postbus 5045, 3502 JA Utrecht
tel. 030 - 239 8877
a.m.p.de.wee@natura2000.nl

Drinkwaterwinning in de Natura 2000 beheerplannen

Aanleiding

De drinkwatersector heeft in 2008 niet deelgenomen aan de sectornotities "Quick Scan bestaand gebruik en Natura 2000". De drinkwatersector is inmiddels betrokken bij een groot aantal beheerplannen. Zij constateert dat het bevoegd gezag op verschillende manieren met het onderwerp drinkwaterwinning omgaat in de beheerplannen. In deze notitie worden 5 aanbevelingen gedaan en voorbeelden gegeven hoe met drinkwaterwinning in de beheerplannen kan worden omgegaan.

1. Zorg voor afstemming met de drinkwatersector in het beheerplanproces (efficiency)

In veel gevallen zijn de waterbedrijven betrokken bij het beheerplanproces (actief als projectgroeplid of passief als agendalid). Ook in nog op te starten beheerplanprocessen willen de waterbedrijven graag vroegtijdig participeren als er een relatie is tussen Natura 2000 en de drinkwaterfunctie. De gebieds- en watersysteemkennis van de bedrijven kan hierdoor goed worden benut, evenals ervaringen met maatregelen om bijvoorbeeld verdroging tegen te gaan (zie case 1).

Case 1 - Oostelijke Vechtplassen en Vlieland: Benut aanwezige kennis drinkwatersector

Drinkwaterbedrijven hebben vaak een lange historie met de plekken waar zij winnen. Hierdoor beschikken zij over veel gebiedskennis en kennis van het watersysteem. Deze kennis kan belangrijk zijn in het kader van Natura 2000.

De inbreng van Vitens en Waternet in de beheerplanprocessen van de Oostelijke Vechtplassen en de Duinen van Vlieland zijn hiervan goede voorbeelden. Medewerkers van beide waterbedrijven hebben onlangs deelgenomen aan een workshop over kwelherstel en flexibel peilbeheer in de Oostelijke Vechtplassen. Tijdens deze workshop werd duidelijk dat de Horstermeerpolder een enorme invloed heeft op het watersysteem van het gebied. Andere maatregelen om de kwel te herstellen (bijvoorbeeld het sluiten van drinkwaterwinningen) zijn weinig effectief, zolang niets aan de 'zuigende' en 'ontwaterende' invloed van de Horstermeerpolder wordt gedaan. De inbreng van deskundigen heeft geleid tot een beter begrip van de regionale waterhuishouding en knelpunten hierin. Dankzij deze informatie kan nu een logische prioritering worden gemaakt van te nemen maatregelen.

Ook voor het beheerplan van Vlieland heeft Vitens haar watersysteemkennis ingebracht. De uitgevoerde systeemanalyse liet zien dat de drinkwaterwinning weliswaar leidt tot een verlaging van de grondwaterstand, maar deze verlaging is gering in vergelijking met de natuurlijke fluctuaties. Ook zonder winning zijn de grondwaterstanden ontoereikend voor het behalen van de instandhoudingsdoelen. Daarnaast bleek verdamping door (naald)bos en verruigde vegetaties een belangrijke factor. Hierdoor moeten er soms keuzes worden gemaakt tussen natuurdoelen (duinbossen of duinvalleien). Al met al heeft de systeemanalyse het functioneren van het watersysteem inzichtelijk gemaakt en de bijdrage van de drinkwaterwinning in het juiste perspectief geplaatst.

2. Zorg voor een goede beschrijving van alle activiteiten, gerelateerd aan de drinkwatervoorziening, die vallen onder de definitie van bestaand gebruik

Alle activiteiten die gerelateerd zijn aan de drinkwatervoorziening en die vallen onder de definitie van bestaand gebruik, worden in principe als bestaand gebruik in de beheerplannen opgenomen (mits relevant voor de instandhoudingsdoelstellingen). Uitgangspunt is dat deze activiteiten op de huidige wijze kunnen worden voortgezet. Als het bestaand gebruik echter effecten heeft, zullen voorwaarden (of vergunningplicht) aan deze bestaande activiteiten moeten worden verbonden. In het beheerplanproces vindt een beoordeling van de significantie van de effecten van deze activiteiten plaats en in het beheerplan wordt vermeld op welke wijze deze activiteiten kunnen worden voortgezet (zonder vergunning, met vergunning, dan wel onder voorwaarden). In bijlage A is een checklist hiervoor te vinden.

3. Neem voor activiteiten die nodig zijn i.v.m. beheer en onderhoud de werkvoorschriften uit de gedragscode op in de beheerplannen

De drinkwatersector beschikt over een vastgestelde gedragscode in het kader van de Flora- en Faunawet. De werkvoorschriften uit deze gedragscode kunnen als (voorzorg)maatregelen in de beheerplannen worden opgenomen voor activiteiten die vallen onder de definitie van bestendig beheer en onderhoud¹ (zo mogelijk via verwijzing). Dit laat onverlet dat effecten van activiteiten altijd getoetst moeten worden in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 (zie case 3).

Case 3 - Veluwe: Neem de gedragscode als uitgangspunt voor beheer en onderhoud

De drinkwatersector beschikt over een eigen gedragscode om natuurvriendelijk te werken. De gedragscode beschrijft werkvoorschriften voor veel voorkomende beheer- en onderhoudswerkzaamheden. Als de bedrijven conform de voorschriften werken, zijn ze vrijgesteld van de ontheffingsplicht in het kader van de Flora- en Faunawet. Deze gedragscode lijkt ook goed bruikbaar voor de Natura 2000-beheerplannen.

In de beheerplannen wordt namelijk het bestaand gebruik geregeld dat niet strijdig is met de instandhoudingsdoelen. Werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud zijn zo'n vorm van bestaand gebruik. Deze werkzaamheden worden al langer op deze manier uitgeoefend en hebben kennelijk niet verhinderd – of er zelfs aan bijgedragen – dat beschermde habitattypen/soorten in het gebied aanwezig zijn. Hierbij kan worden gedacht aan onderhoudswerkzaamheden aan het pompstation en andere bedrijfsgebouwen, het plaatsen van peilbuizen en productieputten en putregeneratie, het vervangen van leidingen inbouw en reparatie op bestaand tracé en het terreinbeheer van het waterwingebied.

Provincie Gelderland kiest ervoor om bij het opstellen van het beheerplan Veluwe te verwijzen naar de gedragscode van de drinkwatersector voor bovengenoemde activiteiten. Hiermee is geborgd dat de werkzaamheden op een natuurvriendelijke wijze worden uitgevoerd en dat het drinkwaterbedrijf niet voor elke activiteit een vergunning hoeft aan te vragen (toetsing van de activiteiten vindt in het beheerplan plaats). Een echte win-winsituatie dus, die navolging verdient!

4. Zorg voor een integrale afweging van belangen, effecten en doelstellingen in het beheerplanproces

In het beheerplanproces moet een integrale afweging van de belangen, effecten en doelstellingen plaatsvinden. De drinkwatersector neemt haar verantwoordelijkheid ten aanzien van Natura 2000, maar wel in verhouding tot eventuele andere veroorzakers van effecten, de mogelijkheden om doelen elders te realiseren en de kosteneffectiviteit van maatregelen (zie case 4).

¹ Activiteiten die vallen onder “bestendig beheer en onderhoud” hebben betrekking op activiteiten die een voortzetting zijn van een praktijk die is gericht op behoud van de bestaande situatie. Hierbij kan worden gedacht aan onderhoudswerkzaamheden aan het pompstation, het vervangen of repareren van bestaande leidingen en het terreinbeheer van het waterwingebied.

Case 4 - Wierden: Het belang van een integrale beoordeling en afweging

Het verleden heeft aangetoond dat er relatief snel naar de drinkwatersector wordt gewezen als er verdroging speelt in een natuurgebied met een winning in de buurt. Dat is soms terecht, maar vaak ook niet. In een aantal situaties zijn andere knelpunten veel urgenter en kosteneffectiever (bijvoorbeeld het dempen van sloten bij een intensief ontwateringsstelsel in de nabijheid van het verdroogde gebied of het verhogen van het beekpeil bij een te diepe regionale ontwateringsbasis). Maatregelen als het verminderen van de onttrekking of zelfs het sluiten van de drinkwaterwinning zijn in dergelijke situaties ineffectief, omdat een verhoging van de (freatische) grondwaterstand direct zal worden afgeroomd door het aanwezige ontwateringsstelsel. Een eventuele kwelstroom zal niet aan maaiveld uitstromen en ten goede komen aan kwelgevoede vegetaties, maar in de sloten uittreden en onbenut het gebied verlaten. Recent promotie-onderzoek van Arnaut van Loon aan de Universiteit van Utrecht bevestigt dit (Van Loon, 2010).

De situatie bij het Natura 2000-gebied Wierdense Veld is een illustratief voorbeeld van bovenstaande praktijk. Oorspronkelijk werd gedacht dat verplaatsing van het totale puttenveld van Wierden met een onttrekking van 4 Mm³ nodig zou zijn om de natuurdoelen te realiseren. Uit hydrologisch onderzoek bleek echter dat het verplaatsen van het puttenveld pas zinvol is als tegelijkertijd de Hoge Laar's leiding ten noorden van het Wierdense Veld zou worden aangepakt. Hierop is besloten om slechts een gedeelte van het puttenveld (de helft van de onttrekkingscapaciteit) te verplaatsen. Aanvullend worden maatregelen genomen in het ontwateringsstelsel, waar de Hoge Laar's leiding deel van uitmaakt. Monitoring zal moeten uitwijzen of beide maatregelen voldoende zijn. Het voorgestelde maatregelenpakket kwam aan het licht, nadat een integraal onderzoek had plaatsgevonden naar de knelpunten in het watersysteem en hun relatieve bijdrage aan het probleem.

5. Vergund gebruik opnemen in de beheerplannen

Drinkwaterwinningen worden zoveel mogelijk met hun vergunde onttrekkingscapaciteit in de beheerplannen getoetst en opgenomen. Als (significante) negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen te verwachten zijn, bijvoorbeeld vanwege bijzondere lokale (geohydrologische) omstandigheden, dan dient nader onderzoek (evt. passende beoordeling) naar de invloed van de winning plaats te vinden, ook in relatie tot het onttrekkingsniveau. Dergelijk onderzoek moet een integraal karakter hebben, waarbij het relatieve effect van de winning wordt afgezet tegen andere veroorzakers van verdroging en de potenties voor realisatie van de instandhoudingsdoelen elders. Het streven moet zijn gericht op het zoeken naar een evenwichtige balans tussen drinkwaterwinning en natuur en kosteneffectieve maatregelen om dat te bereiken (zie case 5).

Case 5 – Regte Heide bij Tilburg: Zoeken naar een evenwichtige balans tussen drinkwaterwinning en natuur

Rondom de drinkwaterwinning in Tilburg in relatie tot het Natura 2000-gebied Regte Heide & Riels Laag is afgelopen tijd een intensief proces doorlopen met alle "water"partijen. De basis van het huidige concept-beheerplan is een (hydrologische) systeemanalyse. Uit deze analyse blijkt dat de gewenste natuurdoelen middels een flink aantal korte en langer durende herstelmaatregelen haalbaar zijn. De drinkwaterwinning is na uitvoering van deze maatregelen vergunningsvrij in het kader van de Natuurbeschermingswet. Hierbij is wel onderscheid gemaakt tussen het huidige onttrekkingsniveau en de vergunde onttrekkingscapaciteit. Na uitvoering van de korte termijn maatregelen is de huidige onttrekking vergunningsvrij. Als ook de lange termijn maatregelen zijn uitgevoerd en de evaluatie daarvan positief is, dan is drinkwaterwinning mogelijk zonder Nb-wetvergunning tot maximaal de vergunde onttrekkingscapaciteit. Alle partijen staan nu aan de lat om de maatregelen in uitvoer te nemen. Een flink aantal korte termijn maatregelen zijn al in uitvoer of komen binnenkort in uitvoer. Brabant Water zal met de andere partijen zoeken naar mogelijkheden om ook de lange termijn maatregelen in uitvoer te brengen. Op deze manier kan drinkwaterwinning en natuur prima in harmonie samengaan.

Tot slot

De drinkwatersector staat positief tegenover de ontwikkelingen in het kader van Natura 2000 en ondersteunt een dergelijke aanpak voor het behoud en herstel van de Europese biodiversiteit. De waterbedrijven willen graag constructief meedenken in de integrale gebiedsprocessen, zodat breed gedragen beheerplannen ontstaan. Op deze wijze kan de functiecombinatie drinkwaterwinning, natuur en recreatie veelal in harmonie worden geregeld, zoals uit (bijna) afgeronde gebiedsprocessen blijkt (zie case 6).

Case 6 - Solleveld: Meedenken in het beheerplanproces

Het Natura 2000 beheerplan van Solleveld en Kapittelduinen is in de afrondende fase. Dunea is één van de grotere beheerders in dit Natura 2000-gebied. De productielocatie in Solleveld is in de concept-aanwijzing ruimtelijk geëxclaveerd. De waterwininfrastructuur, de infiltratie en de onttrekking in het duingebied zijn als bestaand gebruik getoetst in het Natura 2000-beheerplan. Dunea heeft de laatste jaren veel geïnvesteerd in Solleveld om waterwinning efficiënter te laten verlopen en natuurlijke processen meer ruimte te geven.

Het beheerplan proces wordt getrokken door de provincie Zuid-Holland. Door de wijze waarop de provincie Zuid-Holland het proces begeleidt, is er ruimte voor de inbreng van kennis over zowel de hydrologie als het natuurbeheer van het door Dunea beheerde gebied. Ook knelpunten die Dunea in het huidige beheer ondervindt voor de instandhoudingsdoelen zijn besproken en vastgelegd. Sommige knelpunten zijn zonder de inzet van buurbeheerders niet op te lossen. Doordat het beheer gebiedsbreed wordt beschouwd, kan kennis worden gedeeld en wordt de afstemming in de aanpak van de verschillende beheerders beter. Zo is het bestrijden van een exoot zoals de Amerikaanse vogelkers nodig voor het behalen van enkele instandhoudingsdoelen. Nu dit gebiedsbreed wordt aangepakt, zal het effectiever zijn voor het eigen beheer hiervan.

Het proces van het beheerplan heeft er voor gezorgd dat gebiedsbreed de interactie tussen de verschillende beheerders op gang is gekomen en afspraken zijn vastgelegd. Voor de drinkwaterwinning geeft Natura 2000 geen extra beperkingen of regeldruk. De drinkwaterwinning blijkt als bestaand gebruik goed ingepast te zijn in dit natuurgebied.

Utrecht, 23 september 2010
Steunpunt Natura 2000 i.s.m. drinkwatersector

Bijlage A: Checklist activiteiten bedrijfsvoering op waterwingebied

Onderstaande lijst geeft een opsomming van alle activiteiten die in het kader van de bedrijfsvoering op de waterwingebieden kunnen plaatsvinden. Als deze activiteiten vallen onder de definitie van bestaand gebruik, kunnen zij als zodanig in het beheerplan worden opgenomen en beoordeeld. Alle activiteiten hebben een extensief karakter. De activiteiten (a) t/m (e) vinden hooguit één of enkele malen per jaar plaats. De frequentie van de activiteiten (f) en (g) verschilt per terrein, maar ze zijn dusdanig extensief dat ze vaak prima samengaan met de realisatie van de instandhoudingsdoelen (dit zal dan moeten blijken uit de toetsing in het kader van het beheerplan). Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat voor een goede beoordeling door de vergunningverlener in de meeste gevallen meer gedetailleerde gegevens over onderstaande activiteiten nodig zullen zijn.

- a. Het plaatsen van peilbuizen en productieputten
- b. Werkzaamheden in het kader van putregeneratie
- c. Het vervangen van leidingen, inbouw en reparatie op bestaand tracé
- d. Onderhoudswerkzaamheden aan het pompstation en andere bedrijfsgebouwen, bedrijfsterreinen, waterbassins en waterkanalen
- e. Verbouw van bestaand pompstation en andere bedrijfsgebouwen
- f. Terreinbeheer van het waterwingebied
- g. Recreatief medegebruik op het waterwingebied (wandelen, fietsen)